

SOSYOLOGCA

OCAK-ARALIK 2017

CİLT:7 SAYI:13-14

ISSN: 2146-5207

MÜSLÜM KABADAYI'NIN ÖYKÜLERİNDE SOSYOLOJİK TEMALAR

H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Özet: Bu makalede Müslüm Kabadayı'nın Ocak 2016'da yayınlanan 'Közlü Yürekler' başlıklı öykü kitaplarından birinde yer alan temalar sosyolojik bir bakış açısıyla incelenmektedir. Makalede her bir hikâye ayrı ayrı ele alınmamakta ancak sosyolojik temalar açısından önemli bulduğumuz hikâyeler üzerinde durulmaktadır. Ancak kitaptaki öykülerde yer alan sosyolojik unsurlara geçmeden önce sosyoloji ve edebiyat ilişkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müslüm Kabadayı, 'Közlü Yürekler', Sosyoloji.

SOCIOLOGICAL THEMES IN MÜSLÜM KABADAYI STORIES

H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Abstract: In this article, the themes in one of Müslüm Kabadayı's story books titled Embered Hearts published in January 2016 are examined from a sociological perspective. In the article, each story is not dealt with separately, but the stories we find important in terms of sociological themes are emphasized. However, before moving on to the sociological elements included in the stories in the book, the relationship between sociology and literature will be discussed.

Keywords: Müslüm Kabadayı, Embered Hearts, Sociology.

MÜSLÜM KABADAYI'NIN ÖYKÜLERİNDE SOSYOLOJİK TEMALAR

H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Giriş

Bu makalede, Müslüm Kabadayı'nın öykü kitaplarından biri olan ve Ocak 2016 tarihinde yayınlanan *Közlü Yürekler* başlıklı eserinde yer alan temalar sosyolojik açıdan incelenmektedir.¹ Yazıda, her öykü ayrı ayrı ele alınmamış, sosyolojik temalar açısından önemli bulduğumuz öykülere ağırlık verilmiştir. Ancak kitaptaki öykülerde yer verilen sosyolojik öğelere geçmeden önce, sosyoloji-edebîyat ilişkisi üzerinde durmakta yarar bulunmaktadır.

Edebîyat, toplumun binbir çeşit yanını yansıtır, belgeler. Roman, hikâye, öykü, şiir, tiyatro ve benzeri edebî metinler toplumsal yapının çeşitli görüntülerine yönelik sosyal gerçekliği canlı, sürükleyici, vurgulayıcı, dikkat çekici bir anlatımla ortaya koyar ve bu yanı ile sosyolojiye kaynaklık eder. Zira bu metinler az ya da çok ama her koşulda içinden çıktıkları toplumların sosyal özelliklerini yansıtır. Edebî metin yazarı, bir bakıma sosyoloğun bilimsel teknikleri kullanarak topladığı verileri, sezgi ve duygularıyla toplayıp kurgulayarak bir veri olarak geniş kitlelerin değerlendirmesine sunar.² Bu bağlamda edebîyat, tarih ve sosyoloji birbirinden tamamen ayrı değil; toplumun farklı açılardan anlaşılmasına yardımcı olan ve birbirlerini tamamlayan alanlardır.³ Edebîyat sosyolojisi bağlamında konuya baktığımızda roman, hikâye, öykü, şiir, tiyatro gibi edebî metinler sosyolojinin veri kaynakları arasında ilk sıralarda yer alır. Edebîyat ile sosyoloji arasında sıkı bir ilişki bulunur.

Edebîyat sosyolojisi, edebî eserlerle onların doğdukları toplumlar arasında bağları, yansımaları araştırır. Edebîyat yapıtı, ister gerçekçi isterse kurma-

¹ Müslüm Kabadayı'nın diğer kitapları şunlardır: *Suriye Günlüğü*, *Amik'ten Amanos'a*, *Edebiyatta Hatay*, Diriltlen Duyunçlar.

² Francis E. Merrill, "Edebîyat Sosyolojisi", *Edebîyat Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 75.

³ Mustafa Kemal Şan, "Edebîyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar", *Edebîyat Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 92.

ca olsun, yazarının toplumsal ve kültürel birikimlerinin, içselleştirdiği şeylerin esere yansımından dolayı, o eserde topluma, o toplumun insanına, kültürüne, değer ve duygularına ait bir şeyler mutlaka bulunur ve bu yanı ile de sosyolojik bir malzemeye dönüşür. Her açıdan sosyal yaşamı yansıtan edebîyat metinleri hayatı keşfetmede, irdelemede, analiz etmede temel araçlardan biri olarak kabul edilir.⁴ Örneğin Kemal Tahir neredeyse her romanını toplumsal-tarihsel bir tez, görüş etrafında kurgulamıştır. Bu şekli ile başta Baykan Sezer olmak üzere, pek çok sosyal bilimciye esin kaynağı olmuştur. Yaşar Kemal, Çukurova'nın topraksız köylüsünü, insanını, toprak ağalarının oluşturduğu fiili düzeni, mülkiyet yapısını ve üretim ilişkilerini, bölgenin sosyal özelliklerini çarpıcı şekilde betimlerken, bazı sosyologların sınırlı örneklerle dayalı alan araştırmalarından çok daha fazla bilgi ve gözlemi, masalsi bir anlatımla toplumun dikkatine sunmuştur. Yine benzer şekilde Abbas Sayar, Yozgat ve Amasya başta olmak üzere, Orta Anadolu ve Orta Karadeniz'in iç kesimlerindeki kasaba ve köylerin sosyo-ekonomik yapısını, insanlar arasındaki ilişkileri canlı ve sürükleyici bir dille öykülerine ve romanlarına yansıtırken aynı zamanda bölgenin sosyolojisini yapmıştır.

Edebîyat ürünleri, belli sınırlılıklar taşısa da toplumların tarihsel ve kültürel birikimlerini aktarırken, o toplumların sosyolojik özellikleriyle daha yakından tanınmasını sağlarlar. Bu ürünler sayesinde bizden çok "uzak" toplumlar hakkında bile bilgi sahibi oluruz. Yine, "uzak" toplumlar da çeşitli edebîyat ürünleri üzerinden bizi ve bize yakın özelliklere sahip toplumları anlama olanağı elde ederler. Edebîyat metinleri, dünyanın farklı bölgelerinin ve tarihlerinin büyük bir kısmını içermesi açısından toplumların sosyo-kültürel ve her türlü birikimini, birikim özelliklerini yansıtır.⁵

Belirli bir zamanın ve mekânın ürünü olarak üretilen sanat ve edebîyat ürünleri belirli bir toplumun sosyal özelliklerinden, ruhundan, hislerinden izler taşır. Kurgulanan metinler, onu okuyan kişiler üzerinde etkili olur.⁶ Hem toplumlar hem de toplumları oluşturan bireyler, sanat ve edebîyat ile karşılıklı etki içerisindedirler.⁷ *"Toplumun edebîyatı şekillendirme yetisi kadar edebîyatın da toplumu dönüştürücü gücü dikkate alındığında, edebîyat ve toplum ilişkisinin tek taraflı olmadığı, bu ilişkinin çok boyutlu bir yapısı olduğu anlaşılır."*⁸ Edebîyat metinler, özelliklerini yansıttıkları toplumların hem tarihsel

⁴ Köksal Alver, "Edebiyat Sosyolojisi ve Hayat", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 15, Ege Üniversitesi Edebîyat Fakültesi Yayını, 2006, s. 113.

⁵ Guy Michaud, "Bir Disiplin Olarak Edebîyat Sosyolojisinin Kurulması", *Edebîyat Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 57.

⁶ İsmail Saymaz, *Çay Güzeli*, İletişim Yayınları İstanbul, 2017, s. 21-22.

⁷ Robert Escarpit, *Edebîyat Sosyolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968, s. 5.

⁸ Leyla Burcu Dünder, *Edebîyat Sosyolojisi Açısından 90'larda Türk Öyküsü*, Hece Yayınları, Ankara, 2016, s. 19.

hem de mevcut zaman içerisindeki durumlarının aydınlatılması açısından belge konumundadırlar. Edebîyat eserleriyle o eserlerin doğdukları toplumlar, sınıflar arasında ortak bağlar kurulur; toplumun sanat ve estetik anlayışının boyutları, tarihi, ekonomik, sosyal ve siyasal birikimleri ortaya çıkarılır.

Özellikle öykü, roman ve şiir bir ülkenin, bir bölgenin, hatta bir kıtanın siyasal tarihiyle içli dışlıdır. Edebîyat metinleri bir ülkenin, bir toplumun, bir bölgenin siyasal ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler verir. Resmi tezlerin, alternatif görüşlerin, ideolojilerin dışında olmayan edebîyat üzerinden bir ülkede egemen olan toplumsal ve siyasal görüşlerin, genel eğilimlerin izlenmesi mümkündür. Zira *"her türlü edebî eser, toplumsal bir olguya dayanır. Diliyle, konusuyla, şahıs kadrosu ve toplumsal zemini ve mekânıyla, toplumun edebîyat sanatçısının beynindeki estetik kırılmasıyla oluşan eser, sonuçta bir yansımadır; toplumsal bir yansıma."*⁹ Yine, bir ülkede egemen olan siyasal anlayış edebîyat akımlarını doğrudan etkiler, hatta şekillendirir. Örneğin, Türkiye'de II. Meşrutiyet'in "milli edebîyat"ı, modernleşme döneminde "ulusal edebîyat"a dönüşmüş; eski-yeni, dinsel/geleneksel-modern kültür çatışmalarının yansıtıldığı eserler ortaya çıkmıştır. Köy Enstitüleri'nde yetişen edebîyatçılar, köy konusuna ağırlık vermiş, köyün toplumsal yapısını (aile, mülkiyet, ideoloji vs), ayrıntılı olarak işlemişlerdir.

Edebîyatçı *"derin gözlem yeteneği ve eleştirel duruşu ile gerektiğinde çağının ya da toplumunun bir nevi itiraftarı konumundadır. Bu misyon, özellikle tarihsel-siyasal dönüşümlerin ya da kırılmaların yaşandığı toplumlarda belirgin bir hale gelir."*¹⁰ Köksal Alver'in de belirttiği gibi, *"dönemlere damgasını vuran düşünsel ve siyasal akımlar, toplumsal hareketler, roman dünyasında karşılık bulmaktadır. Herhangi bir düşünsel/siyasal akıma mensup olan romancı, eserinde ait olduğu yapının paralelinde bir anlayış ortaya koymaktadır."*¹¹

Çoğu yazar, edebîyat metinleriyle toplumsal sorunlara cevap vermeyi dener. Uygarlık, kimlik ve kültür sorunlarından daha yerel, bireysel sorunlara varıncaya kadar hemen hemen toplumsal yapıda karşılığı olan ne varsa edebîyatçının konusudur.¹² Edebî ürünlerle siyasal ortam, doğa, sosyal yapı, yazarın iç ve dış çevresi içiçe geçmiştir. Sanatın her alanı ve bunun içerisinde öykü, roman, şiir, tiyatro eserleri toplumsal yaşamın yansımalarını sızdırdığı gibi yazarın vicdanını, toplumun bazı değerlerini de ortaya çıkarır. Toplumsal çevrenin sanatçı-edebîyatçı üzerindeki etkilerini her zaman hesaba

⁹ Namık Açıkgoz, "Edebîyat ve Sosyoloji", *Sorgulanan Sosyoloji*, Editör: M. Çağatay Özdemir, Eylül Yayınları, Tarihsiz, Ankara, s. 158.

¹⁰ Türkân Erdoğan, "Hale Seval'in Kırılğan Kuleler Adlı Öykü Kitabının Edebîyat Sosyolojisi Açısından İncelenmesi", *Folklor/Edebîyat*, Cilt: 23, Sayı: 89, 2017/1, s. 91.

¹¹ Köksal Alver, "Berna Moran ve Edebîyat Sosyolojisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 26, 2011, s. 69.

¹² A.g.m., s. 70.

katmak gerekir. Müzik, edebîyat, resim, tiyatro, heykel, mimarlık, dans gibi sanat alanlarında faaliyet gösteren sanatçının kişiliği kadar içinde bulunduğu doğal ve toplumsal çevrenin zihniyeti ile sanatçının zihniyeti ve yine sanat- edebîyat yapıtlarıyla toplum ve çevre arasındaki karşılıklı etkiyi yansıtır. Her edebîyat yazısı, belirli bir dünya görüşünü, inancı, doktrini, ideolojisi de yansıtır veya bunlara tepkide bulunur.¹³ Yazarın yetişmesi sırasında çevresinin ona sunduğu her türlü malzeme önemlidir.¹⁴ Sosyal ve fiziksel çevrenin sunduğu malzeme bolluğu ve yansımaları, yazarın yazma potansiyeli üzerinden yeteneğini, yaratıcılığını olumlu açıdan tetikler, yeni “yapıtlar”ın şekillenmesini sağlar.

Her yazarın dünya görüşü, siyasi eğilimi, o eğilimin derecesine göre az ya da çok edebî esere yansır; metinle doğrudan veya dolaylı şekilde ilişki içerisindedir. Edebîyatçının bir sosyolog olmasına ve olaylara sosyolojik açıdan bakmasına gerek olmadığı halde, sanatçının dimağında oluş, estetik anlayış, sosyolojik verilerle zenginleşmiş bir arka plâna yaslanır.¹⁵ Gerçeğin, iyinin, güzelin peşindeki sanatçının değer yargılarına kaynaklık edecek bir dünya görüşüne ihtiyacı vardır. Sanatçının yarattığı eserler bir dünya görüşünün, ideolojinin yansımasıdır ve o yansıma ile sanatçı tarafını ortaya koyar.¹⁶ Toplumun herhangi bir ögesinden, olgusundan etkilenecek hareketlere geçen yazarın okuyucusunu etki altına alması bu bağlamda bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar.¹⁷ Bu durum belirgin bir dünya görüşünü içeren metinlerde daha da belirgindir. Yazarlar toplumu yönlendirme, biçimlendirme amacıyla kaleme aldıkları eserleri yazarken, aynı zamanda kendileri de farkında olmadan toplum tarafından biçimlendirilirler.¹⁸ Kendi toplum kültürünü ve tarihini içselleştirerek başarılı bir şekilde eserine yansıtmış bir yazar, aynı zamanda sosyolojiye veri sağlamış olur. Bu bağlamda Müslüm Kabadayı da sosyal yapının çeşitli hallerini yansıtan öyküleriyle bir bakıma sosyoloji yapmıştır. Aşağıda Kabadayı'nın Közlü Yürekler kitabındaki öyküleri ile hangi sosyolojik temaları işlediği ele alınacak, yazının sonunda da genel bir değerlendirme yapılacaktır.

¹³ Nurettin Şazi Kösemihal, “Edebîyat Sosyolojisine Giriş”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 19-20, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1964-1966, s. 1-8.

¹⁴ Sabahattin Güllülü, *Sanat ve Toplum*, Erzurum, 1994, s. 56.

¹⁵ Açıkgöz, a.g.m., s. 158.

¹⁶ Cemal Şakar, “İdeoloji ve Sanat”, *İdeoloji*, Editör: Kenan Çağan, Hece Yayınları, Ankara, 2008, s. 332-333.

¹⁷ Francis E. Merrill, “Edebîyat Sosyolojisi”, *Edebîyat Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 69.

¹⁸ Erem Sarıkoca, *Tarihi Güncellemek Edebîyat Sosyolojisi Açısından Roman*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2016, s. 115.

Müslüm Kabadayı'nın Öykülerinde Sosyolojik Temalar

Geçmişte olduğu gibi bugün de Orta Doğu, stratejik önemi ve sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle saldırılar altındadır. Emperyalist devletler çıkarlarını daha kolay sürdürmek adına geliştirdikleri yöntemlerle bölgeyi etnik, dinsel ve kültürel çatışmaların içine atıp bölge halklarını birbirine kırdırmaktadırlar. Bu bağlamda, Kabadayı'nın öykülerindeki en belirgin konu, belki de ilk tema, emperyalizmin, sömürgeciliğin sınırlarımızda neden olduğu dramlardır. Kabadayı, hümanist ve sosyalist bir aydın duyarlılığı ve inceliği ile sömürgeci güçler ve yerli işbirlikçilerini öykülerine taşımakta ve bu siyasi konuyu enine boyuna ele almaktadır. Kabadayı'nın öykülerinde özellikle emperyalistlere ve cihatçılara karşı direnen, Suriye'nin bölünmesini istemeyen yerel direnişçilerin mücadelesi, I. Dünya Savaşı'ndan itibaren anlatılmaktadır. Suriye ve Antakya'nın çok kültürlü yapısında emperyalistlerin dünkü ve bugünkü çatışmaları, bu çatışmaların tarafları, çete savaşları, sınıfsal ve insani dayanışmaları, bölge halkının işgalcilere karşı direnişleri tarihsel bir derinlikle, özellikle "İbn Garip'in Gözleri", "Güzel Ev (N)için", "Saklıdam", "Sultan Teyze'nin Yolu", "Vicdanların Patlaması" başlıklı öykülerde irdelenmektedir.

"İbn Garip'in Gözleri" öyküsünde, Suriye'deki iç karışıklıklardan, çatışmalardan katliamlardan kurtulup Antakya'ya zorunlu olarak göç eden bir ailenin dramı anlatılmaktadır. "İbn Garip'in Gözleri"nde; baraka gibi bir evde yaşamaya çalışan bu ailede ayağından sakatlanmış babasına, sekiz kardeşine bakma uğraşısı veren oldukça genç bir delikanlı olan İbn Garip ile Türkiye'ye gelmeden ve Suriye'de çalışmalar çıkmadan önce doksanına merdiven dayamış olan dedesi Ebu Nasran'ın diyaloglarının da yer aldığı bir öykü anlatılmaktadır. Dede Ebu Nasran, torununa emperyalist güçlerle ilgili bilgiler veriyor, olacaklarla ilgili öngörülerini sıralıyor ve öğütlerde bulunuyor. Buna göre, emperyalist güçlerin Libya'da yaptıkları ortadadır. Şimdi sıra Suriye'ye gelmiştir. Oyuna gelmemek, bilinçlenmek, farklı kültürlerle sahip Nusayri, İsmaili ve Türkmenlerin düşman karşısında işbirliği içerisinde bulunması gerekmektedir.

"Güzel Ev (N)için" öyküsünde ise emperyalizm ve şeriat adına savaşan cihatçılarla onlara karşı Suriye'nin bütünlüğü için savaşan yerel direnişçilerin Türkiye sınırına kadar yansıyan çatışmaları anlatılmaktadır.

"Sultan Teyze'nin Yolu" öyküsünde Doğu ve Güney Doğu gibi ülke içinde ve Suriye gibi komşularımızda yaşananların, sınır kentlerimizden biri olan Gaziantep'te yol açtığı kentsel sorunlar, yoksulluk, ezilmişlik gibi gündelik hayata yansıyan yanlarına, yarattığı problemlere verilmektedir.

Kabadayı'nın birçok öyküsünde modernizme yönelik eleştiriler olsa da "Saklıdam" da uluslaşma süreci olumlanmaktadır. Yazar, Fransız işgaline

karşı Antakya bölgesinde yürütülen mücadelede, mücadeleyi örgütleyen yerel direnişçilerin; kabilecilik, köycülük, mezhepçilik gibi ayrımların yanlışlığını, bu ölüm kalım savaşında çok daha iyi fark ettiklerini, bağımsızlık bilinci ve kardeşlik duygusunun bu mücadele ile pekiştirdiğini belirtir.¹⁹ “Saklıdam” da emperyalizm eleştirisi ile birlikte mezhep ve kabile üstü kimliğin oluşmasına yer verilerek, bu bilinçteki direnişçilerin tarihte Fransız işgal güçleri karşısında başarı sağladıklarına işaret edilir.

“Vicdanların Patlaması” öyküsüyle, 10 Ekim 2015’te yaşanan Ankara Garı Patlaması üzerinden emperyalizm konusuna tekrar dönmekte, Türkiye’de yönetimin otoriterleşmesi ile birlikte olay tarihe bir öykü üzerinden not edilmektedir. Ankara Garı Patlaması’nın gerçek kişiler üzerinden yazılan hikâyesi, kurmaca olmayan bir belge niteliğindedir. Kabadayı bu yazılı belgede; *“topraklarımdaki enerji kaynaklarına el koymak isteyenlerin yaktıkları savaş ateşinde yürekleri yanan insanlar, acılarını bile paylaşıp külleyemedi daha büyük açılara boğuluyorlar”*²⁰ demektedir.

Kabadayı’nın öykülerindeki tipler ağırlıklı olarak Antakya’nın tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısından; Türkler, Araplar, Ermeniler, Romanlar (Domlar olarak geçiyor), Sünniler, Aleviler arasından seçilmekte; Türkiye’deki kültürel, düşünsel, inançsal farklılıklar, Antakya özelinde ayrıntılandırılmaktadır. Bu öyküler ışığında, Antakya bölgesinde yaşayan halkların örf ve adetlerini, değerlerini, geleneklerini, kültürel özelliklerini, birbirlerine yönelik duygu ve düşüncelerini, yargılarını, birbirlerini ötekileştirme boyutlarını sosyolojik açıdan öğrenmekteyiz. Başka bir anlatımla, Kabadayı’nın öykülerinde Antakya bölgesinin farklı inançlara ve kültüre sahip halkı, sosyal özellikleriyle birlikte, insancıl ve evrensel bir bakış açısı eşliğinde yer almaktadır.

Kabadayı’nın öykülerinde, Antakya’nın yakın tarihinden kesitler, bugünün gündelik yaşam akışı, Suriye sınırında olmanın getirdiği çeşitli sıkıntılar, bölgede çatışan farklı taraflara, farklı toplum kesimleri tarafından duyulan yakınlığın yarattığı gerginlikler, birbirine dokunarak yan yana yaşayan, temas eden ancak kendi içinde farklı farklı dünyaları oluşturan halkların, kültürlerin siyasal-kültürel kodları, kendi içerisinde kapalı kültür dünyalarına ince ince dokunuşlar yapılırken, bölgenin gerçek anlamda sosyolojik yapısı da ortaya çıkarılmaktadır. Antakya’daki Arap kültürünün belirgin etkisi, Arap kültürüne eklenmiş ama farklı özelliklerini koruyan bir Türkmen kültüründen, tek başına, bir köşede kalmış, kendi içerisinde yaşamaya çalışan bir Ermeni kültüründen söz edilmektedir. Modern yaşamın insanları kontrol altına aldığı bir dönemde bilmediğimiz yerel kültürlerin renkleri,

¹⁹ Müslüm Kabadayı, *Közlü Yürekler*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2016, s. 62.

²⁰ *A.g.e.*, s. 83.

zenginliği, derinliği bu öykülerde kendine yer bulmaktadır.

Yazarın Antakya'daki kültürel çeşitliliğe, köken farklılıklarına belirgin bir şekilde yer verdiği öyküsü: "Harbiye Durağı" dır. "Harbiye Durağı" öyküsünde yazar kültürel yapının çeşitliliğine dikkat çekmektedir: *"Duraktan geçenlerin, giyim kuşamlarından, konuşmalarından nereli veya hangi etnik, dinsel gruptan olduklarını tahmin etmek de mümkündür. Uzun sakalları, başlarında fotr veya kasketleri, üstlerinde beyaz kolalı gömlekleri ve siyah cepkenleriyle Haydari şeyhleri dikkati ilk çekenlerdi. Yine beyaz sakalları, başlarında külah veya takkeleri, altlarındaki şalvarlarıyla hacı veya köy imamları, kentin giyiminden farklı olduklarını hissettiriyorlardı. Harbiye tarafına giden dolmuştan inen ve binenler, çoğunlukla Arapça konuşuyorlardı."*²¹

"Kayaya Çakılan Teker" öyküsünde ise Romanlarla ilgili veriler sunulmaktadır: *"Çalgıcılar Mahallesi'nin Altınçay'a yakın tarafındaki bu evin ikinci katında Domlara özgü davul zurna havaları kayda almıştım o zaman. Baba Davulcu Ali, Domların nerelerden kona göçe buraya geldiklerini anlatmıştı. Domari dilindeki sözcük ve cümleleri kaydetmiştim defterime. Söylediklerini, daha sonra kimi dergi ve gazetelerde yayınladığım bu usta anlatıcının, çocukluğumda yöremizin köy düğünlerinin neşe kaynağı olduğunu hatırlıyordum. Ardından oğlu Cuma'yı yetiştirmekteydi."*²² Daha sonra oğul Cuma'nın ağzından Domların meslek-etnik ve kültürel yapısı şöyle özetlenir: *"Biz çalgıcılar, sıcak soğuk, yaz kış demez insanları eğlendiririz. Ne bulursak yer içeriz, her koşulda düğüncüleri memnun etmeye çalışırız. Bizim ne hissettiğimizi, neler yaşadığımızı merak eden tek tük çıkar aralarından."*²³

Kabadayı'nın pek çok öyküsünde geleneksel sosyal yapı, kurumların birbirleriyle ilişkileri, özellikle ekonomi ve kültür sosyolojisi bağlamında işlenir. "Eskisi Büyük" bu tür öykülerdendir. Bu öykü aracılığı ile geleneksel-aynı ekonomik yapının bazı öğelerine, etnolojik bazı kelime ve kavramların karşılığına, gündelik yaşamın işleyişi ve kadının toplum içerisindeki yeri hakkında sosyolojik verilere ulaşılmaktadır. Modern toplumun nesneleştirdiği, İslamcı kesimin geri plana ittiği kadın imgesine karşın geleneksel yaşam içerisinde, Anadolu toplumunda öne çıkan kadın tiplemesinin özellikleri; bilgelik, güngörmüşlük, toplumda saygınlığa sahip "ana"dır. Ana, ekonomik açıdan evin girdisi çıktısı, alışverişinde esas karar verici konumdadır. Yazar bu öyküsünde geleneksel toplum yapısı içerisindeki Anadolu kadınının önemini şöyle dile getirmektedir: *"Türkçeyi Arap aksanıyla yarım yamalak konuşan Menetli, köy meydanlarında tezgâhını açardı ve en iyi müşterileri yaşlı köy kadınlarıydı. Onlar; kocalarının, çocuklarının, gelinlerinin ihtiyaçlarını, çoğu*

²¹ A.g.e., s. 111.

²² A.g.e., s. 121.

²³ A.g.e., s. 122.

kere mal değiş tokuşu yaparak karşılarlardı.”²⁴

Yine aynı öyküde geleneksel kırsal kesimin ekonomik faaliyetlerinden biri olan ve bugün dükkânlardan, mağazalardan, alışveriş merkezlerinden karşılanan ihtiyaçların geleneksel-kırsal toplumsal yapıda karşılanma biçiminin en önemli aracı olan çerçinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapı içerisindeki yerine, önemine şu şekilde işaret etmekte, yeniden canlandırmaktadır. *“Kıtlık günlerinde köylülerin ceviz, badem ve nohutlarını satın alırdı, onlara da ihtiyaç duydukları zinnabit kumaşlar getirirdi Cisir-i Sugur’dan. Özellikle genç kızları ve gelinleri mutlu ederdi. Erkekler için de şalvarlık kalın kumaşlar getirmeyi ihmal etmezdi. Yayla Türkmenleri, o zamanlar sırtlarına giydikleri zıbın, kaput gibi giysilere ‘eski’ derlerdi.”²⁵*

Közlü Yürekler’de yer alan öykülerde köy yaşamı, küçük-geçimlik topraklar üzerinde, bahçe, tarımının esas alındığı küçük çiftçilik, kente göç etmiş ancak köy yaşamına özlem duyan gerçek tiplere de yer verilmektedir. Özellikle köylünün doğallığı, güngörmüşlüğü, sade rasyonalizmi, sezgiciliği, doğa ile içli-dışlı yaşam mücadelesi, tarihsel derinlik içerisinde oluşan kültürü, kadının gündelik yaşam içerisindeki yeri ve etkili varlığı öykülerde kendisine sağlam bir yer bulmaktadır.

Çarpık ekonomik yapı, tatlı rant gelirleri, plansız kentleşme ile birlikte son yıllarda şehirlerimizin tarihsel ve doğal özellikleri, güzellikleri yok edilerek bir betonlaşma ortaya çıkmıştır. Bu yozlaşmaya, çirkinleşmeye rağmen bazı tarihi kentlerde, köşede bucakta kalmış özellikleri hala bulmak mümkündür. Kabadayı’nın öykülerinde bazı kentlerin ayrı bir yeri bulunmakta ve bu kentleri öykülerine taşımaktadır. Kabadayı’nın öykülerinde yer verdiği kentlerin başında tartışmasız Antakya gelmektedir. Antakya’yı Trabzon, Adana, Gaziantep, Çanakkale ve Ankara izlemektedir. Bu kentler Kabadayı’nın yaşam öyküsünde yer alan önemli kentlerdir. Antakya doğduğu, kültürünü aldığı, uzun yıllar çalıştığı kenttir. Trabzon ve Ankara’da meslek yaşamını sürdürdüğü kentler arasındadır. Adana, Çanakkale ve Ankara eğitimi sırasında yaşadığı kentlerdir. Kabadayı bu kentlerdeki betonlaşmaya, yozlaşmaya, kimliksizleşmeye dikkat çekmektedir.

“Havuzla Düşmesem Ayıkmazdım” öyküsünde yazar son yıllarda liberalizme bağlı olarak büyük bir kafa karışıklığının yaşandığını, örgütsüzlüğün ve umursamazlığın öne çıktığını, paranın saltanatının ormanları, suları yağmaladığını, verimli toprakları çoraklaştırıldığını belirtir ve bu gidişatı dert edinmeyen kitlelerin umursamaz kabulünü siyasal açıdan eleştirir. Adı geçen öyküsünde, *“üretmeyi ve paylaşarak güçlenmeyi bilmeyenler, birbirlerini*

²⁴ A.g.e., s. 7-8.

²⁵ A.g.e., s. 7.

yiyecek değirmen taşlarına dönüşüyorlardı,” der.²⁶ Yine aynı öyküde, bu olumsuz gelişmelere rağmen Samandağ'ın “ülkede otuz beş yıldır süren piyasacılıktan ve toplumun paranın peşine düşürülen it sürüsü haline getirilmesi hedefinden, büyüülü kentimiz de çok etkilenmişti etkilenmesine ama derinlerden beslenen büyüleyici yanını hiç” yitirmediği belirtilir.²⁷ Yine aynı öyküde ülkenin her yerinde rant, kentsel dönüşüm, çıkar ilişkileri nedeniyle tarihin ve doğanın tahribatı, gasbı şöyle tasvir edilmekte: “‘Otuz beş yıl önce buralar portakal, mandalina ve sebze bahçeleri idi. Ülkenin tüm sahilleri gibi bu verimli toprakları da cama betona boğdular’ dedim dostlarıma. ‘Ne yazık ki!’, ‘Doğal neyimiz kaldı ki...’ cümleleri eşliğinde düğün yerine ilerlerken, çelişkileri ne kadar yalın ve sık yaşadığımızı düşündüm.”²⁸

Yazar, “Sultan Teyze'nin Yolu” öyküsünde de çarpık kentleşmeye, sebze ve meyve bahçelerinin yok edilerek yerlerine beton binaların, AVM'lerin dikilişine, çayırıların, suların kısaca doğanın hızla tahrip edilmesine, tüketilişine bir çevreci duyarlılığı ile yer vermekte, geleceğin tehlikelerine dikkat çekmektedir. Kabadayı, “Türkülerin Kelebeği” öyküsünde, çarpık piyasa ilişkilerine yönelik önemli eleştirilerini, kente ayak uyduramayan bir emekli bireyin yaşamı üzerinden şöyle sıralar: “Eşi ve çocuklarının, kent yaşamının girdi çıktıklarına özen gösterdiklerini bilmekle birlikte burada, evdeki hesap çarşıya uymuyordu.”²⁹ Yine aynı öyküde, “çalışkanlığı ve özverisi, son yıllarda azgınlıkla piyasa ilişkileriyle bozulan toplumsal değerlere zamanla yenik düşmüştü. Aslında paranın yozlaştırdığı insanlar, onun piyasa düzenine karşı duruşunu anlayamamışlardı.”³⁰

Emekli insanların sıradan yaşamları, sosyal çevreleri, çocukları, akrabaları ve bunların birbirleriyle yaşadıkları her türlü anlaşmazlıklar, geçim ve sağlık sorunları Kabadayı'nın öykülerinde önemli bir yer tutar. Bu bağlamda örnek vereceğimiz öyküler arasında “Türkülerin Kelebeği”, “Toprak Tur”, “Havuzla Düşmesem Ayıkmazdım!” bulunmaktadır.

Çoğu öyküde modernleşme ve bireyselleşmenin yarattığı yabancılaşma bir şekilde işlenmektedir. “Sultan Teyze'nin Yolu” öyküsünden bir örnek verecek olursak şöyle denilmektedir: “‘Uzaktan gelmiş benziyorsun kardeş’ dedi Sultan Teyze. ‘Topraklar uzak değil şimdi teyze, yürekler yabancılaştı,’ yanıtını alınca, içine ucu pervaneli bir hançer sokulmuş gibi hissetti yaşlı kadın. Doğru ya, ta İstanbul'dan, hatta Almanya'dan insanlar uçağa binip aynı gün içinde Antep'te olabiliyorlardı. Otobanlarda otobüsler yılan gibi kayıyor, kimileri suyo-

²⁶ A.g.e., s. 29.

²⁷ A.g.e., s. 28.

²⁸ A.g.e., s. 30.

²⁹ A.g.e., s. 54.

³⁰ A.g.e., s. 56.

lu ediyordu. Ancak, o eski özelemlerin ve yürekten kucaklaşmaların yerinde yeller esiyordu. Şimdiki insanların beyinlerini telaş, yüreklerini de talaş kaplamıştı sanki.”³¹

Eğitim konusu, ülkenin her zaman önemli sorunları arasında yer almış ve bugün de almaya devam etmektedir. Cumhuriyet’i kuran anlayış; kalkınma, bilimsel ilerleme, batıl inançlardan ve asalak sınıflardan kurtulma, düşünsel açıdan gençleri özgürleştirme ve dünya nimetlerinden yararlanmalarını sağlama adına eğitim olanaklarını yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere eğitim alanında yeni projeler geliştirip yürürlüğe koymuş, yoksul halkın başarılı çocuklarının eğitim görmesi adına Köy Enstitülerini kurmuş, parasız yatılı okul alternatifleri geliştirmişlerdir. Pek çok köylü çocuğu bu olanaklardan yararlanarak bilim insanı, yazar, öğretmen, mühendis, bürokrat olmuştur. Yoksul kitleler ve özellikle köylerde yaşayan insanlar için Cumhuriyet’in kurucu ideolojisi kapsamında geliştirilen nitelikli eğitim olanakları ile başarılı çocukların önünü açan parasız yatılı eğitim seçeneği, liberal ekonomi anlayışına zamanla kurban edilmiştir. Bu fırsat eşitliği Cumhuriyet değerlerini içine sindirememiş çevrelerin her zaman tepkisini çekmiş ve fırsatını kollayarak, zamanı geldiğinde, tasfiye edilmiştir. Bu olumlu gelişmelerden rahatsız olan çevrelerin sözcülüğünü, temsilciliğini yapan siyasi partiler, söz konusu deneyimleri ortadan kaldırarak yoksul halkın çocuklarını cemaatlere teslim etmişlerdir. Tekrarlarsak, fırsat eşitliği adına parasız yatılı eğitim, yoksul aile çocuklarının okumasında önemli bir fırsattı. Ancak muhafazakâr-İslamcı çevreler, liberalizmin kol gezdiği dönemlerde bu sistemin tüm bileşenlerini ortadan kaldırılarak, eğitimde eşitsiz bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamış, parasız ve kaliteli eğitim de yoksul aile çocukları için hayal olmuştur.

Aynı zamanda eğitimci olan Kabadayı’nın öykülerinde eğitim alanında yaşanan sorunlar da çarpıcı bir biçimde yer almaktadır. “Çubuk Bükümü”nde, köyde yaşayan, emekçi bir ailenin cesur annesinin parasız yatılı sınavı kazanan çocuğunun hakkını yitirmemesi için nelere katlandığı, nasıl çırpındığı, mücadele ettiği anlatılmaktadır. Annenin amacı, çocuğunun geleceği adına, sınavla kazandığı ve elindeki tek seçenek olan parasız yatılı eğitim hakkını kullanarak okula kaydını yaptırmaktır. Öyküde, Türkiye’deki eğitim sorunlarının bir boyutu oldukça gerçekçi biçimde, çeşitli sosyal bileşenler açısından irdelenmektedir. Başka bir anlatımla, pamuk ırgatlığı yapan ailelerin ve çocuklarının olumsuz yaşam koşulları, eğitim sorunları tüm çıplaklığı ile bu öykülerde gözler önüne serilmektedir.

“Havuzda Düşmesem Ayıkmazdım” öyküsünde de eğitim açısından önemli olan özlü sözlerin kişiler üzerindeki etkisi işlenmektedir. Bu bağlam-

³¹ A.g.e., s. 98.

da, yazar öykü anlatıcısına; “ilkokul öğretmenim, ‘çocuklar, yaptıklarınız kadar yapmadıklarınızdan da sorumlusunuz’ diyerek çok yönlü düşünmeye kilitlemişti beni. Öğretmen okulundaki biyoloji öğretmenimiz de, ‘atın ölümü arpadan olur, demeyeceksiniz. Çünkü siz insansınız’, sözüyle yaşama bilinçle sarılmamı sağlamıştı,” gibi özlü sözlerin insanın bilinçlenmesindeki önemine dikkat çekilmektedir.³² Diğer yandan mesleğinin gereğini yapan, duyarlı bazı öğretmenlerin öğrencinin yetişme sürecindeki olumlu etkilerine vurgu yapılmaktadır.

Sonuç

Müslüm Kabadayı, öykülerinde ağırlık olarak Antakya bölgesinde yaşayan çeşitli sosyal kesimlerin kültürünü, inançlarını, sosyo-ekonomik sorunlarını, doğa tahribatını, farklı etnik-dinsel-kültürel grupların kendi içlerindeki ve birbirleriyle olan ilişkilerini, sınır ötesinde devam eden ve bölgeyi de derinden etkileyen emperyalist kökenli çatışmaları, tarihsel ve güncel bağlamda konu edinmektedir. Bir başka anlatımla, iyi bir gözlemci ve araştırmacı olan Kabadayı'nın öykülerinde tarihsel, kültürel yapı temel alınarak ekonomi, din, folklor, uluslararası siyasi çatışmalar, kentler, köyler, Antakya'nın coğrafyası, sosyal yozlaşmalar, doğanın yok edilişi, üretim ilişkileri, geleneksel yaşam biçimleri, modernleşme, yabancılaşma gibi pek çok konu ayrıntılı bir şekilde, derinlemesine incelenmektedir.

Kabadayı'nın *Közlü Yürekler* kitabında yer alan öyküler sosyolojik açıdan incelendiğinde, özellikle Antakya'nın sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamına ait pek çok özellikle karşılaşmaktayız. Bu konuların ağırlık verildiği olaylar genellikle Antakya'da geçmiş olmakla birlikte öykülerdeki insanlar, sorunlar ve mekânlar sadece Antakya ile sınırlı değildir. Antakya'dan başka Gaziantep, Trabzon, Ankara, Çanakkale başta olmak üzere ülkenin farklı kentleri ve hatta Suriye'nin bazı bölgeleri de öykülerde yer almaktadır. Bir başka anlatımla, tarihselliğe ayrı bir önem veren Kabadayı'nın öykülerinde sadece Antakya bölgesini tercih ettiğini öne sürmek ona haksızlık olur. Kabadayı Antakya'nın yanı sıra Türkiye'nin farklı bölgelerinde gözlemlerde bulunmuş, bu bölgeler üzerine edebîyat ve dil araştırmaları yapmış, sorunları tespit etmiş ve bunların tamamını öykülerine taşıyarak veri bazında Türkiye sosyolojisine önemli katkılar sağlamıştır. Bu durum Kabadayı'nın öykülerinin sadece kurmacaya dayanmadığını, araştırma ve gözlemlerinin bir sonucu olarak yaşanan sorunları dile getirdiğini göstermektedir. Öykülerde; emperyalizm eleştirisine dayalı siyasi konular başta olmak üzere, geleneksel üretim ilişkileri, yabancılaşma, çarpık kentleşme, sosyal değerlerin kayboluşu, kültür, kültürel ve dinsel farklılıklar, farklı kültürlerle-inançlara

³² A.g.e., s. 27.

mensup kesimlerin zaman zaman gerilimli, zaman zaman da dostluk ve işbirliğine dayalı ilişkileri, eğitim sorunları, kadın-erkek ilişkileri, gündelik yaşam, dostluk-arkadaşlık, sağlık gibi sosyolojiyi ilgilendiren konulara yer verilmektedir. Kabadayı'nın öykülerinde düşünsel bir tutarlılık, sömürgeci güçlere ve onun bölgedeki maşalarına karşı sağlam bir duruş bulunmaktadır. Bu bağlamda anlam ve düşünsel bakımdan öyküler arasında bir süreklilik, tutarlılık, duyarlılık görülmektedir. Öykülerde yazar, emekten, emekçiden, çalışandan, yoksuldan yana bir anlatımla, dünya görüşünü öykü kahramanlarının ağzından dillendirmektedir. Öykülerde hem yerel hem de evrensel sorunlar kapsayıcı, hümanist bir anlayış eşliğinde ele alınmaktadır. Bazı öykülerde psikolojik ve pedagojik konulara, baba-çocuk ilişkilerindeki duygusal bağlara rastlanmaktadır. "Taş Koyarak Geldim," "Kayaya Çakılan Teker" ve "Louvre'da Kaybolan Yürek" başlıklı öykülerde yazarın yaşamından kesitler de bulunmaktadır. Birinci öyküde eşinin uyarılarına kulak vermeme sinin pişmanlığı, ikinci öyküde kendi araştırmacılığı ve genç yaşta kaybettiği kardeşinin acısı, üçüncü öyküde ise şeker hastalığının yarattığı sorunlar ve bundan kaynaklı duygusallık yer almaktadır.

Bir yazarın dili, anlatımı, tercih ettiği kelimeler onun dünyayı algılama biçimini, siyasi duruşunu ortaya koyar. Kabadayı da tercih ettiği anlatım tarzı, seçtiği kelimeler, kurduğu cümleler üzerinden öykülerinde toplumun tam da merkezinde yer alan sorunlara yer vermekte, kendi yaşamından kesitler aktarmakta, "evrensel insanlık", kardeşlik hedefine doğru yol almakta ve bu bağlamda ırkçılığa, emperyalizme, dinsel fanatizme olan karşıtlığını öyküleri aracılığı ile ortaya koymaktadır. Yazarın öykülerdeki anlatımı oldukça gerçekçi ve günceldir.

Son cümle, son paragraf olarak Kabadayı'nın öykülerindeki sosyolojik duyarlılığın oldukça gelişkin olduğunu bu inceleme sonucu söyleyebiliriz.

Kaynakça

Açıkgöz, Namık, "Edebîyat ve Sosyoloji", *Sorgulanan Sosyoloji*, Editör: M. Çağatay Özdemir, Eylül Yayınları, Tarihsiz, Ankara, s. 157-161.

Alver, Köksal, "Berna Moran ve Edebîyat Sosyolojisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 26, 2011, s. 63-72.

Alver, Köksal, "Edebîyat Sosyolojisi ve Hayat", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 15, Ege Üniversitesi Edebîyat Fakültesi Yayını, 2006, s. 105-118.

Dündar, Leyla Burcu, *Edebîyat Sosyolojisi Açısından 90'larda Türk Öyküsü*, Hece Yayınları, Ankara, 2016.

Erdoğan, Türkân, "Hale Seval'in Kırılğan Kuleler Adlı Öykü Kitabının Edebîyat Sosyolojisi Açısından İncelenmesi", *Folklor/Edebîyat*, Cilt: 23, Sayı: 89, 2017/1, s. 91-108.

MÜSLÜM KABADAYI'NİN ÖYKÜLERİNDE SOSYOLOJİK TEMALAR

Escarpit, Robert, *Edebîyat Sosyolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.

Güllülü, Sabahattin, *Sanat ve Toplum*, Erzurum, 1994.

Kabadayı, Müslüm, *Közlü Yürekler (Öyküler)*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2016.

Kösemihal, Nurettin Şazi, "Edebîyat Sosyolojisine Giriş", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 19-20, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1964.

Merril, Francis E., "Edebîyat Sosyolojisi", *Edebîyat Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004.

Michaud, Guy, "Bir Disiplin Olarak Edebîyat Sosyolojisinin Kurulması", *Edebîyat Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004.

Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987.

Sarıkoca, Erem, *Tarihi Güncellemek Edebîyat Sosyolojisi Açısından Roman*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2016.

Saymaz, İsmail, *Çay Güzeli*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Şakar, Cemal, "İdeoloji ve Sanat", *İdeoloji*, Editör: Kenan Çağan, Hece Yayınları, Ankara, 2008.

Şan, Mustafa Kemal, "Edebîyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar", *Edebîyat Sosyolojisi*, Editör: Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004.